

УЎК: 528.9:004

ОПТИМАЛЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ ВА АМАЛГА ОШИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ

Юсупов Эркин Джураевич,
иқтисодиёт фанлари доктори,
«Агробизнес ва инвестицион фаолият» кафедраси мудири

Тошкент давлат аграр университети

Аннотация. Мазкур мақолада аграр тармоқда олиб борилаётган ислохотларнинг асосий йўналиши ёки фермер хўжаликларини ривожлантириш борасида амалга оширилган йирик иқтисодий-маъмурий тадбирлардан бири фермер хўжаликлари ва уларнинг ер майдонлари ўлчамини оптималлаштиришнинг натижалари таҳлил қилинган ҳамда мазкур муаммони ҳал қилиш бўйича муаллифнинг назарий ёндашувлари очиқ берилган.

Таянч сўзлар: иқтисодий ислохот, мулкый ислохот, фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчами, оптимал ўлчам, оптималлаштириш, оптималлаштириш мезонлари, ер ажратиш меъёрлари, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш тамойиллари.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОПТИМИЗАЦИИ И МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Юсупов Эркин Джураевич,
доктор экономических наук,
заведующий кафедрой «Агробизнес и инвестиционная деятельность»

Ташкентский государственный аграрный университет

Аннотация. В данной статье проанализированы основные направления реформ, проводимых в аграрном секторе, а также эффективность реализации хозяйственно-управленческих мер по развитию фермерских хозяйств, в том числе результаты оптимизации размеров земельных участков фермерских хозяйств. Даны теоретические и практические рекомендации по решению данной задачи.

Ключевые слова: экономическая реформа, реформа собственности, размер земельных участков фермерских хозяйств, оптимальный размер, оптимизация, критерии оптимизации, нормы землеотвода, принципы расширенного воспроизводства.

THEORETICAL FEATURES AND MECHANISMS OF OPTIMIZATION

Yusupov Erkin Dzhuraevich,
Doctor of Economics,
Head of the Department "Agribusiness and Investment"

Tashkent State Agrarian University

Annotation. This article analyzes the main directions of reforms carried out in the agricultural sector or as one of the main economic and management measures carried out for the development of farms and the results of optimizing the size of their land plots, as well as the author's theoretical positions on solving this problem have been provided.

Keywords: economic reform, property reform, size of farm land plots, optimal size, optimization, optimization criteria, land allocation norms, principles of extended reproduction.

Кириш

Кейинги даврларда аграр тармоқда олиб борилаётган ислохотларнинг асосий йўналиши ёки фермер хўжаликлари ривожлантириш борасида амалга оширилган йирик иқтисодий-маъмурий тадбирлардан бири уларнинг ер майдонлари ўлчамини оптималлаштириш эканлиги мазкур масаланинг ўта жиддий назарий-илмий эканлигини кўрсатади. Мазкур муаммонинг қанчалик даражада ўта жиддий эканлигини кейинги ўн йилликда бу борада олиб борилган маъмурий ислохотларнинг натижалари тўлалигича исботлайди. Фермерлик фаолияти бошланган дастлабки йилларда ташкил топган аксарият фермер хўжаликларида ер майдонлари ҳажмининг кичиклиги маҳсулот ишлаб чиқариш рентабеллиги ўсиши ва барқарор фойда олишга тўсқинлик қилди. Натижада иқтисодий аҳволи ночор фермер хўжаликлари ўзларини зарур техника воситалари ва айланма маблағлар билан таъминлаш ҳамда банкдан кредит олиш учун гаров таъминоти қўйишга имконияти етмади, шунингдек, олинган қарз мажбуриятларини қоплаш учун тўловга қобиллик (ликвидлик) даражасига эга бўлмади.

Оптималлаштириш масалалари бўйича тадқиқот олиб борган иқтисодчи олимлар ушбу муаммо бўйича ўз хулосаларини турлича мезонларга кўра ифодалаган. Аграр иқтисодий фанлар асосчиларидан бири А.В. Чаёнов ҳар доим ҳам қишлоқ хўжалигида субъектлар ўлчамларининг асоссиз оширилиши кутилган натижа бермаслигини таъкидлаган. Яъни унинг хулосасига кўра, “қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг табиати (хусусиятлари – муаллиф изоҳи)” унинг кенгайишига чек қўяди. Шунинг учун қишлоқ хўжалигида катта хўжаликларнинг кичикларига нисбатан устунликлари миқдорий жиҳатдан ҳеч қачон кескин катта бўлмайди” [2].

А.А. Кобозевнинг фикрига кўра, фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг муҳим

омилларидан бири бўлган хўжаликнинг ишлаб чиқариш тармоқ таркибини оптималлаштириш қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва тармоқлар ўлчамини тўғри танлаш ҳисобланади. Унинг хулосалари оптималлаштириш ер майдонлари ўлчамлари билан ҳеч қандай боғланиш хусусиятига эга эмаслиги билан ажралиб туради [4].

Н.К. Измоденова фермер хўжаликлари оптимал ўлчамлари устида олиб борган тадқиқотлари натижасида қуйидаги хулосага келган: “Иқтисодийнинг қишлоқ хўжалиги соҳасида хўжаликларнинг оптимал ўлчами табиий иқлим, географик шароит, экиннинг биологик хусусияти ҳамда бошқа хусусиятларга бевосита боғлиқ” [2].

Юқоридаги олимлар ёндашувлари таҳлилидан хулоса қилиш мумкинки, фермер хўжаликлари оптимал ўлчамлари муаммоси ягона битта фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамлари асосида белгиланадиган категория ҳисобланмайди. Бизнинг фикримизча, бу муаммо назарий тадқиқотлар олиб боришни, бунда бир томонлама ёндашувни инкор қилган ҳолда, биринчидан, устувор ижтимоий масала бўлган аҳоли бандлиги муаммосини ҳал қилиш, иккинчидан, фермер хўжалиги фаолиятини бозор тамойиллари асосида олиб боришни таъминлаш, учинчидан, ушбу хўжаликни унинг аъзолари учун оилавий бюджет даромадларини шакллантиришнинг асосий манбаси бўлиши каби омиллардан келиб чиққан ҳолда ёндашувни талаб қилади.

Мамлакатимизда оптималлаштириш жараёни бошланган ўтган давр мобайнида фермер хўжалиklarининг шакланган ўлчамлари улар ўз харажатларини ўзи қоплаш ва фойда билан фаолият юритиш, даромадларини муттасил барқарор ошириб бориш сингари бозор иқтисодиёти тамойилларига мос тушмади. Шундан келиб чиққан ҳолда, ҳукуматимиз томонидан такрор ва такрор фермер хўжалиklarининг ер майдонла-

рини тўлиқ инвентаризациядан ўтказиш, улар фаолиятини танқидий баҳолаш асосида фермерларга бириктирилган ер майдонларини оптималлаштиришга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, уларнинг ижроси таъминланиб келмоқда. Мазкур чора-тадбирлар фақат маъмурий хусусиятга эга эканлиги боис ўн йил ичида фермер хўжаликлари ер майдонларининг оптимал барқарорлашуви масаласи ўз ечимини топмаяпти.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маъкамасининг 2019 й. 9 январдаги 14-сон “Фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ер майдонларини мақбуллаштириш ҳамда қишлоқ хўжалиги экин ерларидан самарали фойдаланишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қароридан сўнгги йилларда қишлоқ хўжалигида ер ва сув муносабатларини тартибга солиш, қишлоқ хўжалиги экин ер майдонларидан самарали фойдаланиш, соҳага инновацион технологияларни жорий қилиш, паст ҳосилли пахта ва ғалла майдонларини қисқартириш ҳисобига юқори даромадли, экспортбоп маҳсулотлар етиштириш, давлат эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари харид нархини ошириб бориш ҳисобига қишлоқ хўжалиги корхоналарининг молиявий барқарорлиги таъминланаётганлиги эътироф этилган.

Қарорда таъкидланганидек, эришилган ижобий натижалар билан бирга, қишлоқ хўжалиги ерларидан фойдаланишда қўйидаги муаммолар мавжудлиги соҳани барқарор ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатмоқда:

биринчидан, ерларни ноқонуний ажратиш ва улардан хўжасизларча фойдаланиш ҳолатларига йўл қўйилмоқда, жумладан, 2018 йилда 2 638 та ҳолатда 16 447 гектар майдондан ноқонуний фойдаланилган ҳамда 1 502 та ҳолатда 28 427 гектар экин ерлари ноқонуний ажратилган;

иккинчидан, ерлардан, айниқса, суғориладиган ерлардан ноқонуний фой-

даланиш, шахсий манфаати йўлида яқка тартибда уй-жой ёки бошқа бино ва иншоотлар қуриб олиш ҳолатлари ортиб бормоқда, жумладан, 2018 йил давомида республика бўйича 4062 ҳолатда 622 га ер майдони ўзбошимчалик билан эгаллаб олиниб, яқка тартибда уй-жой ёки бошқа бино ва иншоотлар қуриб олинганлиги аниқланган;

учинчидан, фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ер майдонларининг контурлари кесимида экинларни жойлаштириш ва ҳосилдорликни белгилаш бўйича маҳаллий ҳокимликлар томонидан қабул қилинган қарорларнинг шаффофлиги ва ҳолисоналиги таъминланмаяпти. Бу эса айрим қишлоқ хўжалиги экинларининг шартномага нисбатан кўп ёки кам экилиши ҳамда ҳосилдорликнинг адолатсиз белгила-нишига сабаб бўлмоқда;

тўртинчидан, қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан тупроқ унумдорлигини ошириш, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда замонавий ресурс тежамкор инновацион технологияларни кенг жорий этиш масалаларига эътибор қаратилмаяпти, жумладан, томчилатиб суғориш тизими бор-йўғи 43,1 минг га ёки жами суғориладиган майдоннинг атиги 1 % да жорий қилинган [1].

Давлат мулки бўлган ер майдонларидан самарали фойдаланиш, ер ажратиш ва экинларни жойлаштиришда шаффофликни таъминлаш, ернинг экологик ҳолатини яхшилашга қаратилган замонавий инновацион ва ресурс тежамкор технологияларни кенг жорий этиш, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмларини кўпайтириш, фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналарининг молиявий ҳамда иқтисодий ҳолатини янада яхшилаш мақсадида фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналарига фаолият юритиши учун берилган ер участкалари майдонларини мақбуллаштириш (оптималлаштириш) нинг навбатдаги босқичи ўтказилди.

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

1-жадвал

Оптималлаштириш натижасида фермер хўжаликлари ер майдонларининг ўзгариши динамикаси

Оптималлаштириш босқичлари	Бир фермер хўжалигига тўғри келадиган ўртача ер майдони, га				
	Ўртача	Пахтачилик ва ғаллачилик	Сабзавотчилик ва полизчилик	Боғдорчилик ва узумчилик	Чорвачилик
Оптималлаштириш бошлангунча (01.10.2008.)	27,6	37	10	3	154
01.01.2009. ҳолатига. (Президентнинг 06.10.2008. № Ф-3077 фармойиши)	56,5	92	25	6	170
01.01.2010 йил ҳолатига. (Президентнинг 22.10.2009. № Ф-3287 фармойиши)	62,4	84,5	19,1	9,5	162,2
01.01.2014. ҳолатига	80,1	101,1	25,6	15,3	183,2
25.05.2016. ҳолатига	22,3	55,2	4,0	2,8	29,0
25.02.2019. ҳолатига	48,1	98,1	11,4	13,7	29,4

Таҳлил маълумотларидан кўринмоқдаки, ўрганилаётган давр мобайнида барча соҳалар бўйича фермер хўжаликлари ўртача ер майдонларининг ўзгаришида барқарорлик кузатилмаяпти. Яъни оптималлаштириш бошлангунга нисбатан дастлабки эксперимент натижасида ер майдонлари ўлчами 27,6 гектардан 56,5 гектаргача ёки 2,1 мартага; иккинчи босқичда 56,5 гектардан 62,4 гектаргача ёки 1,1 мартага; учинчи босқичда 62,4 гектардан 80,1 гектаргача ёки 1,3 мартага кўпайгани ҳолда, тўртинчи босқичга келиб, аксинча, 80,1 гектардан 22,3 гектаргача ёки 3,6 мартага қисқарган; бешинчи босқичда яна 22,3 гектардан 48,1 гектаргача ёки 2,2 мартага ортган. Худди шундай тенденцияни ихтисослик йўналишлари бўйича барча фермер хўжаликлари ер майдонларининг ўзгаришида ҳам кузатиш мумкин. Жумладан, пахтачилик ва ғаллачиликда 37 гектардан 101,1 гектаргача ёки 2,7 марта оралиғидаги; сабзавотчилик ва полизчиликда 4,0 гектардан 25,6 гектаргача ёки 6,4 марта оралиқдаги; боғдорчилик ва узумчиликда 2,8 гектардан 15,3 гектаргача ёки 5,5 марта оралиқдаги ҳамда чорвачилик йўналишидаги фермер хўжаликларига бириктирилган ер участкалари майдонларида 29,0 гектардан 183,2 гектаргача ёки 5,5 марта оралиқдаги кескин фарқла-

нишнинг келиб чиққанлиги ва аниқ бир қонуният шаклланмаганлиги муаммо ечимида маъмурий ёндашув кучлилигини исботлайди.

Аграр соҳада амалга оширилган мулк-таркибий ислохотлар жараёнида хусусий мулкчиликка асосланган фермер хўжаликларини ривожлантиришга катта эътибор қаратилиши натижасида тармоқда бутунлай янги хўжалик юритиш шакли сифатида вужудга келишдан бошлаб, асосий қишлоқ хўжалиги товар маҳсулоти ишлаб чиқарувчилардан бирига айланган бўлса-да, айрим ривожланган мамлакатлардаги каби қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини мутлақ кўп асосий қисмини етказиб берувчи субъектга айланмаганлиги ҳам, биринчи навбатда, оптималлаштириш масаласининг назарий ёндашувларини ҳисобга олманган ҳолда амалга оширилаётганлиги ҳисобланади ва мазкур масала бўйича махсус тадқиқотлар олиб бориш зарурлигини кўрсатади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 9 январдаги 14-сон “Фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ер майдонларини мақбуллаштириш ҳамда қишлоқ хўжалиги экин ерларидан самарали фойдаланишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорида қишлоқ

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

хўжалиги ерларидан фойдаланишда тизимли муаммолар мавжудлиги соҳани барқарор ривожлантиришга салбий таъсир этаётганлиги таъкидланиб, тегишли давлат идораларининг фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналарига фаолият юритиш учун берилган ер участкалари майдонларини мақбуллаштириш тўғрисидаги таклифлари маъқуллангани ҳолда, “Танловда асосий эътибор талабгор юридик ва жисмоний шахснинг ҳисоб varaғидаги мажбуриятлардан озод бўлган мавжуд пул маблағлари мавжудлиги, талабгор ёки унинг оила аъзоларига тегишли яроқли қишлоқ хўжалиги техникалари борлиги, талабгорнинг етиштирган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг экспортга йўналтирилганлиги, яратиладиган янги иш ўринлари сони, сўнгги уч йил давомида маҳсулот етказиб бериш бўйича шартномаларнинг бажарилишига қаратилиши лозим”лиги қайд этилган [1].

Оптималлаштириш жараёнлари яқунлари ва уларнинг натижаларини таҳлил қилиш орқали ҳамда мазкур масалага қайта-қайта мурожаат қилинаётганлигидан, унинг илмий асосга эга бўлмаган маъмурий оптималлаштириш хусусиятига эга эканлиги тўғрисида хулоса қилиш мумкин. Бундай хулоса тармоқлар бўйича белгилаб берилган ер участкаларини бириктиришнинг энг кам ўлчамлари миқдорини оптималлаштириш бўйича қўйиладиган талаблар мазмуни ва илмий ишланмаларга асосланмаганлиги билан изоҳланади.

Фермер хўжалигининг оптимал ўлчамларини ишлаб чиқиш қишлоқ хўжалигида банд ходимлар ҳисобига тўғри келаётган ер миқдорининг камайиб бораётганлиги билан бирга, унинг ҳар бир ҳудуднинг демографик ҳолатларини инобатга олиш лозимлиги каби заруриятларни келтириб чиқаради.

Юқорида келтирилган фикрлардан келиб чиқиб таъкидлаш лозимки, ҳар бир фермер хўжалиги ўз фаолиятини ташкил қилишда унинг йўналишларини тўғри танлаши, хўжаликнинг оптимал ўлчамларини тўғри белгилаши, унинг келажакда самарали фаолият кўрсатиши, моддий ва молиявий омиллардан самарали фойдаланиш орқали бозор иқтисодиёти талаблари асосида ўзини-ўзи маблағ билан таъминлаши лозим. Шахсий истеъмолга йўналтирилган даромад эса фермер хўжалиги аъзолари ва фермер оиласининг турмуш даражаси юқори даражада бўлишини таъминлаш каби муаммоларни бир вақтнинг ўзида ҳал қилиш зарурлиги муаммосини келтириб чиқаради [4].

Фермер хўжалигининг оптимал ўлчамларини аниқлашда ихтисослик йўналиши ва бир хўжаликка тўғри келадиган ер юкласидан келиб чиқиб, бозор иқтисодиёти талабларини ҳисобга олган ҳолда, қуйидаги мезонлардан асос сифатида фойдаланиш тавсия этилади:

1. Ҳудудлардаги демографик ҳолатни ҳисобга олиб, тармоқда банд битта ходимга белгиланган ер ажратиш меъёрлари;

2. Фермер хўжалиги маблағларининг кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш тамойиллари асосида фаолият кўрсатиш учун етарли бўлиши;

3. Аъзолар учун ушбу хўжаликдан олинладиган даромад улар оилавий даромадининг асосий қисмини ташкил этиши;

4. Бириктирилган ер майдонларидан юқори самара билан фойдаланишни таъминлаш.

Фермер хўжаликларининг оптимал ўлчамларини аниқлашда “нисбий иқтисодий самарадорлик” услубидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Юқорида санаб ўтилган мезонлардан келиб чиққан ҳолда, у қуйидаги кўринишга эга бўлади:

$$\frac{\text{ДФХ}}{\text{Истс}} \cdot x = \frac{\text{Пт}}{\text{Эм}} \cdot x \text{ Рд } \text{тах}$$

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

бу ерда,

Дфх – фермер хўжаликлари аъзоларининг ўртача ойлик даромади, сўм;

Истс – бир кишига тўғри келадиган бир ойлик истеъмол саватчаси қиймати, сўм;

Пт – ишлаб чиқарилган маҳсулотни сотишдан олинган пул тушуми;

Эм – экин майдони, га;

Рд – ҳақиқий рентабеллик даражаси, коэффициент.

Таъкидлаш лозимки, қишлоқ хўжа-

лиги, шу жумладан, деҳқончилик тармоқлари ўзига хос хусусиятлари билан бири-бирдан ажралиб туради. Натижада маълум экин тури бўйича аниқланган оптимал ўлчам бошқа экин турига тўғри келмайди. Ушбу хусусият фермер хўжаликлари фаолиятига баҳо бериш ва оптимал ўлчамини аниқлашнинг «қиёсий баҳолаш услуги»дан фойдаланиш зарурлигини тақозо қилади. Бу услуб қуйидагича кўринишга эга бўлади:

$$\frac{\text{Дфх}}{\text{Истс}} \times \frac{\text{Рд}}{\text{Рдктич}} > 1,0$$

бу ерда,

Рд – ҳақиқий рентабеллик даражаси, коэффициент;

Рдктич – кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришни таъминловчи

Рентабеллик даражаси, коэффициент.

Санаб ўтилган категориялар ва тавсия этилаётган методологик услуб нуқтаи назаридан оптимал ўлчамга чиқиш, асосан, икки омил таъсирида амалга ошади:

а) ҳосилдорлик даражасини ошириб

бориш;

б) битта фермер хўжалиги аъзосига тўғри келадиган экин майдони юкласини ошириш.

Республикада фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг оптимал ўлчамлари ишлаб чиқилмаганлиги сабабли бир субъектга тўғри келадиган ўртача ер юкласидан келиб чиқиб, пахтачиликка ихтисослашган хўжаликда 3 хил ҳосилдорлик вариантлари бўйича қиёсий-иқтисодий самарадорликни аниқлаймиз:

25 ц/га: $1536,8 / 2600 : 819000 / 18 \times 0,250 = 0,59 \times 45500 \times 0,250 = 6711,2$

30 ц/га: $1888,0 / 2600 : 982800 / 18 \times 0,283 = 0,72 \times 54600 \times 0,283 = 11126,2$

35 ц/га: $2690 / 2600 : 1146600 / 18 \times 0,340 = 1,024 \times 63700,0 \times 0,340 = 22394,2$

Ҳисоб-китоб натижаларига кўра, **таққосланаётган уч вариантдан** нисбатан юқори қиёсий самарадорлик кўрсаткичига пахта ҳосилдорлиги 35,0 центнерни ташкил этганда ва ундан юқори бўлгандагина эришилмоқда. Юқоридаги

фикримизни **асослаш мақсадида** бугунги кундаги молиявий-иқтисодий шарт-шароитларда пахтачилик тармоғи учун рентабелликнинг мақбул **35,0 фоизлик** меъёрида нисбий самарадорлик кўрсаткичларини **келтирамиз:**

25 ц/га: $1536,8 / 2600 : 0,25 / 0,35 = 0,59 \times 0,714 = 0,42 < 1,0$

30 ц/га: $1888,0 / 2600 : 0,28 / 0,35 = 0,72 \times 0,801 = 0,57 < 1,0$

35 ц/га: $2690 / 2600 : 0,34 / 0,35 = 1,034 \times 0,971 = 1,01 > 1,0$

0,42 < 0,57 < 1,01

Тавсия этилаётган услубиёт бўйича ҳисоб-китоб натижаларидан хулоса қилиш мумкинки, пахтачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларида 35,0

центнер ва ундан юқори ҳосилдорликда аниқланган қиёсий самарадорлик коэффициенти бирдан катта бўлмоқда, яъни ҳосилдорликнинг ушбу даражасида фер-

мер хўжалигининг ўзини-ўзи маблағ билан таъминлаш тамойилига ўтиб ишлаши ва аъзолар оиласини боқиши учун зарур даражадаги даромадларга эга бўлиши учун молиявий имконият яратилади. Аммо ҳосилдорлик даражаси 25,0 ва 30,0 центнер бўлганда, юқоридаги қиёсий самарадорлик бўйича белгиланган талаб бажарилмайди. Ушбу вариантларда моддий ва молиявий омиллардан фойдаланиш самарадорлиги кўрсаткичлари паст бўлиб, фермер хўжалиги аъзоларининг олган даромадлари уларнинг турмуш шароити учун етарли бўлиши ва ўзини-ўзи маблағ билан таъминлаш зарурияти шартларига жавоб бермайди. Ҳосилдорлик бўйича оптимал ўлчамни белгилашда 35,0 центнерлик кўрсаткичининг у ёки бу томонга ўзгариши, яъни оптимал ўлчамларни таъминлайдиган ҳосилдорлик даражаси пахта хомашёсини сотиб олиш, жумладан, баҳо тизимини ўзгартириш ёки бозор принципларига мослаш билан боғлангандир.

Юқорида келтирилган назарий мулоҳазалар ва таҳлиллар натижаларидан келиб чиқиб, хулоса қилиш мумкинки, бугунги кундаги хўжалик юритиш амалиёти ва молиявий иқтисодий муносабатлар шароитида фермер хўжалигининг ҳар бир аъзосига тўғри келадиган ер юкломаси ўзгармаган ҳолда, истеъмолад саватчаси қопланиши ҳамда хўжаликнинг бозор тамойиллари ёки кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш талабларидан келиб, ҳосилдорлик даражасининг 35,0 ц/га ва ундан юқори бўлиши оптимал ўлчамдаги пахтачилик фермер хўжаликларини ташкил этиш имконини беради. Акс ҳолда, фермер хўжаликлари ер майдонларининг қанчалик катталаштирилиши ёки кичиклаштирилиши бошқа ижтимоий муаммолар келиб чиқиши каби ижтимоий-иқтисодий ва ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқариши мумкин.

Манба ва адабиётлар

1. Фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ер майдонларини мақбуллаштириш ҳамда қишлоқ хўжалиги экин ерларидан самарали фойдаланишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 9 январдаги 14-сон қарори. [Электрон манба]. – Кириш режими: <https://www.lex.uz/>.

2. Измоденова Н.К. Оптимизация земельной площади фермерских хозяйств в контексте организационно-экономического механизма развития фермерских хозяйств // *Современные научные исследования и инновации*. – 2013. – № 9 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2013/09/26385/>.

3. Кобозев А.А. Эффективность и оптимизация функционирования крестьянских (фермерских) хозяйств в условиях многоукладного сельского хозяйства: Автореф. дисс. ... канд. экон. наук. – Ставрополь, 2012.

4. Юсупов Э.Д. Теоретические проблемы оптимизации субъектов аграрного рынка // *Повышение эффективности социально-экономической деятельности государства и международных отношений в условиях обеспечения конкурентоспособности Казахстана: материалы международной научно-практической конференции*. – Алматы, 2019. – С. 112-116. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://narxoz.kz/ru/event/show/160/>.

5. Yusupov E.D. Key problems of agricultural policy: food security and diversification // *Journal of Science and Healthcare Exploration (JSHE)*. – 2019. – May-June. – Vol. 1. – Issue 3. – Pp. 1-8. – ISSN: 2581-8473.

6. Yusupov E.D. *Theoretical framework for food security and sustainable means of support // International journal of research culture society.* – 2019. – Oct. – Vol. 3. – Issue 10. – Pp. 136-142. – Received on: 13/10/2019. – Accepted on: 23/10/2019. – Publication Date: 31/10/2019. – ISSN: 2456-6683. Impact Factor: 4.526.

7. Yusupov E.D. *Scientific and methodological bases of indicative planning of security of food products of the population: 4 часть // Евразийский союз ученых (ЕСУ).* – 2019. – № 10 (67). – С. 13-16. – ISSN 2411-6467 DOI: 10.31618/ESU.2413-9335.2019.4.67.

8. Yusupov E.D. *Economic nature, features and characteristics of competitiveness of agricultural production // International journal of research culture society.* – 2019. – Nov. – Vol. 3. – Issue 11. – Pp. 191-195. – Received on: 18/11/2019. – Accepted on: 29/11/2019. – Publication Date: 30/11/2019. – ISSN: 2456-6683. Impact Factor: 4.526.

Тақризчи:

Хушматов Н.С., профессор, Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат таъминоти илмий ишлаб чиқариш маркази бош илмий котиби.